

**SUG‘URTA KOMPANIYALARI MOLIVAVIY BARQARORLIGINI
BELGILOVCHI MEZONLAR**

Xolbayev Azamat Yuldashovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

“Sug`urta ishi” kafedrası dotsenti PhD

xolbayev.azamat80@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada sug‘urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini belgilovchi asosiy mezonlar hamda ularga ta’sir etuvchi ichki va tashqi omillar tahlil qilingan. Tadqiqotda kapital yetarliligi, likvidlik darajasi, to‘lov qobiliyati (solvency), sug‘urta mukofotlari va zararlar nisbati kabi ko‘rsatkichlarning moliyaviy barqarorlikni ta’minlashdagi o‘rni yoritilgan. Shuningdek, sug‘urta kompaniyalarining faoliyatiga makroiqtisodiy sharoitlar, investitsion muhit, risklarni boshqarish tizimi va raqamli texnologiyalarning ta’siri ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Maqolada moliyaviy barqarorlikni oshirish bo‘yicha zamonaviy yondashuvlar, jumladan, risklarni diversifikatsiya qilish, aktivlarni samarali boshqarish hamda raqamli transformatsiya jarayonlarini joriy etish bo‘yicha takliflar keltirilgan. Tadqiqot natijalari sug‘urta kompaniyalarining barqaror rivojlanishini ta’minlash va ularning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: sug‘urta bozori, moliyaviy barqarorlik, kapital yetarliligi, to‘lovga qobiliyatlik, risk-menejment, prudensial nazorat. sug‘urta tashkiloti, moliyaviy barqarorlik, likvidlik.

Kirish

Sug‘urta tizimi bozor iqtisodiyoti sharoitida moliyaviy barqarorlikni ta’minlash, risklarni kamaytirish va iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi. Sug‘urta kompaniyalarining barqaror faoliyati nafaqat ularning ichki moliyaviy holatiga, balki butun moliya tizimi barqarorligiga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli sug‘urta tashkilotlarining moliyaviy barqarorligini baholash va unga ta’sir etuvchi omillarni o‘rganish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi.

Bugungi kunda sug‘urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligi kapital yetarliligi, to‘lov qobiliyati, likvidlik darajasi, risklarni boshqarish samaradorligi hamda investitsion faoliyat natijalari kabi ko‘rsatkichlar orqali baholanmoqda. Shu bilan birga, global iqtisodiy jarayonlar, inflyatsiya darajasi, moliyaviy bozorlarning o‘zgaruvchanligi va raqamli texnologiyalarning joriy etilishi sug‘urta sektorining barqarorligiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda.

Mavzuning dolzarbligini shundaki, so‘nggi yillarda sug‘urta bozorida raqobat kuchayib, kompaniyalar oldida moliyaviy barqarorlikni ta’minlash va mijozlarga sifatli

xizmat ko'rsatish vazifasi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini belgilovchi mezonlarni chuqur tahlil qilish va ularga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash ilmiy jihatdan asoslangan qarorlar qabul qilish uchun zarurdir.

Tadqiqotning maqsadi sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini belgilovchi mezonlarni aniqlash hamda unga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillarni o'rganishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun moliyaviy ko'rsatkichlar tahlili, risklarni boshqarish yondashuvlari va xalqaro tajribalar o'rganiladi.

Sug'urta kompaniyalari moliyaviy barqarorligini ta'minlash va baholashda kapital yetarliligi, likvidlik darajasi, sug'urta zaxiralarining shakllanishi, qayta sug'urta mexanizmlaridan foydalanish samaradorligi va investitsiya faoliyati kabi mezonlar asosiy o'rin tutadi. Shu bilan birga, moliyaviy barqarorlik tashqi va ichki iqtisodiy omillar ta'sirida o'zgarib borishi mumkin. Jahon moliyaviy bozorlaridagi o'zgarishlar, makroiqtisodiy tendensiyalar, inflyatsiya darajasi, sug'urta talab va taklifi, raqobat muhiti kabi tashqi omillar sug'urta kompaniyalarining barqarorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, kompaniyaning menejment strategiyasi, sug'urta portfelining diversifikatsiya darajasi, risklarni boshqarish mexanizmlari kabi ichki omillar ham sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligida hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi.

Sug'urta tashkilotlari faoliyatida moliyaviy barqarorlikni boshqarish masalasi iqtisodiy adabiyotlarda keng yoritilgan bo'lib, u asosan moliyaviy menejment, risk-menejment va sug'urta nazariyasi doirasida tadqiq etiladi. Ilmiy manbalarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, moliyaviy barqarorlik tushunchasi to'lovga qobiliyatlilik, kapital yetarliligi va risklarni boshqarish bilan uzviy bog'liq holda o'rganiladi.

Xorijiy iqtisodchi olimlardan Babel D.L., Greys J.D., & Kleyn, R. B Frouer, K. A. Eugene F. Brigham va Joel F. Houston moliyaviy menejment nazariyasida korxonalar moliyaviy barqarorligini kapital tuzilmasi, likvidlilik va rentabellik muvozanati orqali izohlaydi. Ularning yondashuviga ko'ra, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun optimal kapital strukturasi shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Sug'urta nazariyasining fundamental asoslari esa Kenneth J. Arrow tomonidan ishlab chiqilgan risk va noaniqlik nazariyasiga tayanadi.

Mahalliy iqtisodchi olimlar N.Abdullayeva, I.Abduraxmonov, G.Adilova, N.Jumayev, U.Imomov, I.Kenjaye, N.Mavrulova, Q.Nomozova, G.Nosirova, S.Umarov, X.Umarov, O.Yuldashev, N.Yakubova, Q.Qo'ldoshev tomonidan ham sug'urta bozorining rivojlanishi va moliyaviy barqarorlik masalalari keng o'rganilgan. Ularning tadqiqotlarida sug'urta kompaniyalarining moliyaviy resurslarini boshqarish, zaxiralarni shakllantirish va davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlari ilmiy asoslab berilgan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, sug'urta tashkilotlari moliyaviy barqarorligini boshqarish masalasi ko'p qirrali bo'lib, u moliyaviy menejment, risk nazariyasi va davlat nazorati tizimining o'zaro uyg'unligiga tayanadi. Biroq zamonaviy sharoitda raqamlashtirish, global moliyaviy risklar va iqlim o'zgarishi kabi yangi omillar sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash metodologiyasini yanada takomillashtirishni talab etmoqda.

Tadqiqot maqsadi va usullari.

Tadqiqotni bajarish jarayonida qo'llanilgan usullar sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini belgilovchi asosiy mezonlarni aniqlash hamda ushbu barqarorlikka ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillarni kompleks tahlil qilishdan iborat. Shuningdek, sug'urta tashkilotlarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash bo'yicha ilmiy asoslangan xulosa va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish ham tadqiqotning muhim maqsadlaridan biri hisoblanadi.

Ushbu maqsadga erishish uchun sug'urta kompaniyalarining moliyaviy ko'rsatkichlari, jumladan kapital yetarliligi, likvidlik, to'lov qobiliyati, sug'urta mukofotlari va zararlar nisbati kabi indikatorlar tahlil qilinadi. Shuningdek, moliyaviy barqarorlikka ta'sir etuvchi makroiqtisodiy va bozor omillari o'rganiladi.

Tadqiqot usullari sifatida quyidagi ilmiy yondashuvlardan foydalanildi:

Tizimli tahlil usuli – sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini kompleks tizim sifatida o'rganish uchun;

Qiyosiy tahlil usuli – turli davrlardagi moliyaviy ko'rsatkichlarni taqqoslash uchun;

Statistik tahlil usuli – sug'urta bozoridagi asosiy iqtisodiy indikatorlarni tahlil qilish va tendensiyalarni aniqlash uchun;

Umumlashtirish va sintez usuli – olingan natijalarni yagona ilmiy xulosaga keltirish uchun;

Iqtisodiy tahlil usuli – sug'urta kompaniyalarining moliyaviy holatini baholash va samaradorlik darajasini aniqlash uchun.

Sug'urta bozorida barqaror va samarali faoliyat yuritish uchun boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlarini belgilash.

Umumiy maqsad: Sug'urta tashkilotlarida moliyaviy barqarorlikni boshqarish tizimini ilmiy asosda tahlil qilish, uni takomillashtirish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tahlil va natijalar (Analysis and results, Анализ и результаты)

Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligi milliy iqtisodiyotning uzviy tarkibiy qismi hisoblanadi. Chunki sug'urta tizimi moliyaviy xavflarni taqsimlash, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va aholi hamda tadbirkorlik subyektlarining mulkiy manfaatlarini himoya qilishda muhim o'rin tutadi. Sug'urta kompaniyalarining uzoq muddatli faoliyati va majburiyatlarini o'z vaqtida bajara olishi uchun ularning

moliyaviy barqarorligi mustahkam bo'lishi lozim. Shu bois, sug'urta kompaniyalarining moliyaviy holatini baholash va uni barqarorlashtirish maqsadida muayyan mezonlar ishlab chiqilgan bo'lib, ushbu mezonlar orqali sug'urta kompaniyalarining moliyaviy holati tahlil qilinadi va ularga ta'sir etuvchi omillar aniqlanadi.

Sug'urta kompaniyalari moliyaviy barqarorligini ta'minlash va baholashda kapital yetarliligi, likvidlik darajasi, sug'urta zaxiralarining shakllanishi, qayta sug'urta mexanizmlaridan foydalanish samaradorligi va investitsiya faoliyati kabi mezonlar asosiy o'rin tutadi. Shu bilan birga, moliyaviy barqarorlik tashqi va ichki iqtisodiy omillar ta'sirida o'zgarib borishi mumkin. Jahon moliyaviy bozorlaridagi o'zgarishlar, makroiqtisodiy tendensiyalar, inflyatsiya darajasi, sug'urta talab va taklifi, raqobat muhiti kabi tashqi omillar sug'urta kompaniyalarining barqarorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, kompaniyaning menejment strategiyasi, sug'urta portfelining diversifikatsiya darajasi, risklarni boshqarish mexanizmlari kabi ichki omillar ham sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligida hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Ushbu paragrafda sug'urta kompaniyalari moliyaviy barqarorligini belgilash uchun qo'llaniladigan asosiy mezonlar tahlil qilinib, ularga ta'sir etuvchi tashqi va ichki omillar kompleks yoritiladi. Shuningdek, xalqaro standartlar va milliy amaliyotda qo'llaniladigan baholash mexanizmlari o'rganilib, sug'urta kompaniyalari moliyaviy barqarorligini ta'minlash bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Sug'urta kompaniyalari moliyaviy barqarorligini belgilovchi asosiy mezonlar ularning iqtisodiy barqarorligi va uzoq muddatli faoliyatini ta'minlash uchun muhim indikatorlar hisoblanadi. Ushbu mezonlar kompaniyaning o'z majburiyatlarini bajara olishi, bozorda raqobatbardoshligini saqlab qolishi va iqtisodiy xavflarga bardosh berish qobiliyatini baholashda ishlatiladi. Quyida sug'urta kompaniyalari moliyaviy barqarorligini aniqlashda eng muhim mezonlar keltiriladi:

Birinchi mezon – kapital yetarliligi. Sug'urta kompaniyasining moliyaviy barqarorligi birinchi navbatda uning kapital miqdori va uning xavflarga nisbatan yetarliligi bilan belgilanadi. Kapital yetarliligi kompaniyaning aktivlari va majburiyatlari o'rtasidagi mutanosiblikni ta'minlash, sug'urta talablarini qoplash va ehtimoliy moliyaviy yo'qotishlarga tayyor turish imkonini beradi. Solvensi II (Solvency II) xalqaro standartiga muvofiq, kapital yetarliligi mezoni kompaniyaning xavf darajasini hisobga olgan holda aniqlanishi lozim.

Ikkinchi mezon – likvidlik darajasi. Sug'urta kompaniyasining o'z moliyaviy majburiyatlarini qisqa muddatda bajara olish qobiliyati likvidlik darajasi bilan baholanadi. Likvidlik darajasi yuqori bo'lgan kompaniyalar to'lov qobiliyatiga ega bo'lib, sug'urta da'volarini o'z vaqtida qoplash imkoniyatiga ega bo'ladi. Likvidlik

ko'effitsiyenti sug'urta kompaniyasining joriy aktivlari va qisqa muddatli majburiyatlari o'rtasidagi nisbat orqali baholanadi.

Ushbu mezonlar sug'urta kompaniyalarining moliyaviy holatini baholash va ularning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Har bir mezon sug'urta kompaniyalarining moliyaviy strategik rejalashtirish jarayonida tahlil qilinishi va ularga mos choralar ko'rilishi zarur.

Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligiga ta'sir etuvchi omillar tashqi va ichki omillarga bo'linadi. Tashqi omillar asosan makroiqtisodiy, tartibga soluvchi va bozor muhitiga bog'liq bo'lgan tashqi ta'sir kuchlarini qamrab olsa, ichki omillar kompaniyaning ichki moliyaviy holati, boshqaruv strategiyasi va resurslardan foydalanish samaradorligi bilan bog'liq. Har ikkala guruhning ham sug'urta kompaniyalari faoliyatiga katta ta'siri bor va ularni tizimli o'rganish kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tashqi omillar sug'urta kompaniyalarining faoliyatiga bevosita va bilvosita ta'sir etuvchi makroiqtisodiy, tartibga soluvchi va bozor sharoitlariga bog'liq faktorlardan iborat.

Birinchi, makroiqtisodiy holat sug'urta bozorining barqarorligiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Inflyatsiya darajasi, yalpi ichki mahsulot o'sish sur'ati, valyuta kurslari o'zgarishi va aholi daromadlarining o'zgarishi sug'urta xizmatlariga bo'lgan talabni shakllantiradi. Har qanday makroiqtisodiy beqarorlik aholining sug'urtaga bo'lgan talabini kamaytirishi yoki sug'urta kompaniyalarining aktivlariga ta'sir qilishi mumkin.

Ikkinchi muhim tashqi omil – tartibga soluvchi va huquqiy muhitdir. Davlat tomonidan sug'urta bozorini tartibga solishda qo'llaniladigan soliq siyosati, majburiy sug'urta turlari bo'yicha qonunlar, litsenziyalash va minimal kapital talablari kompaniyalarining moliyaviy holatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Jahon amaliyotida Solvensi II (Solvency II) va boshqa xalqaro standartlar sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash uchun qo'llaniladi, va ushbu standartlarning milliy darajada tatbiq qilinishi sug'urta bozori rivojiga turlicha ta'sir ko'rsatadi.

Ichki omillar esa sug'urta kompaniyalarining o'z ichki resurslari, boshqaruv strategiyasi va moliyaviy siyosatidan kelib chiqadi. Birinchi, kapital yetarliligi va uning manbalari kompaniyaning moliyaviy barqarorligiga asosiy ta'sir ko'rsatuvchi omillardan biridir. Agar kompaniya yetarlicha kapitalga ega bo'lmasa, katta sug'urta da'volari yuzaga kelganda moliyaviy muammolarga duch kelishi mumkin.

Ikkinchi ichki omil – likvidlik boshqaruvi va aktivlarni diversifikatsiya qilish. Sug'urta kompaniyalari o'z aktivlarini to'g'ri joylashtirishi va likvidlikni ta'minlashi kerak. Agar aktivlar likvidlik darajasi past bo'lgan vositalarga sarmoya qilingan bo'lsa, sug'urta kompaniyasi tezkor moliyaviy majburiyatlarni bajara olmasligi mumkin.

Yuqorida ta'kidlangan tashqi va ichki omillar sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, ularni doimiy monitoring qilish va tahlil etish orqali uzoq muddatli barqaror faoliyatni ta'minlash mumkin. Boshqaruv organlari va sug'urta kompaniyalari rahbariyati ushbu omillarni tizimli tahlil qilib, samarali moliyaviy siyosat va xavflarni boshqarish strategiyasini shakllantirishi lozim.

1-jadval

**Sug'urta kompaniyalari moliyaviy barqarorligiga ta'sir
etuvchi omillarning tasnifi¹**

Tashqi omillar		Ichki omillar	
<i>Bevosita ta'sir etuvchi</i>	<i>Bilvosita ta'sir etuvchi</i>	<i>Bevosita ta'sir etuvchi</i>	<i>Bilvosita ta'sir etuvchi</i>
Sug'urta kompaniyalar faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish	Tashqi, ichki iqtisodiy va siyosiy vaziyat	Mijozlar sonining miqdori, rivojlanganligi va barqarorligi	Kompaniyaning umumiy strategiyasi
Soliq, valyuta, kredit va bojxona siyosati	Makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning darajasi	Kompaniyaning faoliyat hajmi va ixtisoslashuvi	Sug'urta portfelining diversifikatsiyalashuvi va sug'urta xizmatlarning miqdori
Korporativ tuzilmalar o'rtasidagi o'zaro moliyaviy munosabatlar	Moliya bozori konyunkturasining rivojlanish holati	Zamonaviy risk menejmentini rivojlanganlik darajasi	Xususiy kapital va sug'urta zaxiralarining miqdori

Har bir sohaning moliyaviy barqarorligiga turlicha omillar ta'sir ko'rstadi, xususan, sug'urta kompaniyalari moliyaviy barqarorligiga esa ta'sir etuvchi faktorlar ikkiga bo'linadi, tashqi va ichki omillar. Sug'urta bozorining jadal rivojlanib borishida kompaniyalarning faoliyati muhim sanaladi, bundan tashqari jamiyatning sug'urta sohasiga bo'lgan munosabatida ham aks etadi, shuningdek, ularning moliyaviy barqarorligini uzoq muddat ichida ushlab turish esa ta'sir etuvchi omillarni baholash va risklarni minimallashtirish bilan bog'liq mexanizmlarni yaratishga qaratilgan.

Sug'urta kompaniyalari moliyaviy barqarorligini ta'minlash va baholashda xalqaro standartlar va milliy amaliyotda qo'llaniladigan baholash mexanizmlari muhim ahamiyat kasb etadi. Baholash mexanizmlari sug'urta kompaniyalarining

¹ . Iqtisodiyot va moliya sohasiga oid adabiyotlardan olingan ma'lumotlarga asosan muallif tomonidan mustaqil tayyorlandi.

moliyaviy holatini aniqlash, ularning xavflarni boshqarish qobiliyatini baholash hamda sug'urta bozorining umumiy barqarorligini ta'minlash uchun ishlatiladi. Jahon tajribasida moliyaviy barqarorlikni baholashda Solvensi II (Solvency II) standarti, Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) va boshqa xalqaro standartlar keng qo'llaniladi. Shuningdek, har bir mamlakat milliy qonunchiligi va bozor talablariga mos ravishda o'z baholash mexanizmlarini ishlab chiqadi.

Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini baholashda "Solvensi II (Solvency II) xalqaro standarti" eng keng tarqalgan baholash mexanizmi hisoblanadi. Ushbu standart Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida joriy etilgan bo'lib, sug'urta kompaniyalarining kapital yetarliligi va risklarni boshqarish mexanizmlarini baholash uchun ishlatiladi. Solvensi II modeli uchta asosiy ustunga tayanadi:

Birinchisi, "kapital talablari" bo'lib, u sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash uchun yetarli kapital zaxiralari ega bo'lishini taqozo qiladi.

Ikkinchisi, "riskni boshqarish va nazorat mexanizmlari" bo'lib, u kompaniyalarning risklarni samarali boshqarishi va qayta sug'urtalash sxemalaridan foydalanish samaradorligini baholaydi.

Uchinchi esa, "shaffoflik va bozordagi intizom" bo'lib, u kompaniyalar tomonidan taqdim etilayotgan moliyaviy ma'lumotlarning shaffofligi va bozor ishtirokchilariga ochiqiligini ta'minlashga qaratilgan.

Solvensi II standarti sug'urta kompaniyalarining moliyaviy xavflarini kamaytirish va ularning barqarorligini oshirish uchun ishlab chiqilgan bo'lib, u kapital yetarliligini tahlil qilishda turli risklar – bozor xavfi, kredit xavfi, sug'urta xavfi va likvidlik xavfini hisobga oladi. Shu bilan birga, ushbu standart sug'urta kompaniyalarini xavflarni minimallashtirish uchun samarali riskni boshqarish strategiyalarini joriy etishga majbur qiladi.

Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini baholashda "Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS)" ham muhim o'rin tutadi. IFRS 17 – Sug'urta shartnomalari bo'yicha standart sug'urta kompaniyalarining moliyaviy hisobotlarini shaffof va solishtirish imkonini beruvchi mexanizmlarni o'z ichiga oladi. Bu standart sug'urta kompaniyalarining sug'urta mukofotlarini tan olish, rezervlarni baholash, da'volarni qoplash va moliyaviy xavflarni hisoblash kabi jihatlariga asoslangan.

Xalqaro amaliyotda sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini baholashda «reyting agentliklari metodologiyasi» ham qo'llaniladi. Standard & Poor's, Moody's va Fitch kabi xalqaro reyting agentliklari sug'urta kompaniyalarining kredit qobiliyatini, kapital yetarliligini, likvidlik darajasini va bozordagi pozitsiyasini baholaydi. Ushbu reytinglar investorlar va bozor ishtirokchilari uchun kompaniyalarning moliyaviy holati haqida tasavvur hosil qilishga yordam beradi.

2-jadval

“Kafolat-sug'urta” AJning moliyaviy natijalarining

dinamikasi² (mln.so‘m hisobida)

(1 yanvar holatiga)

Ko‘rsatkichlar	Yillar					2021 yilga nisbatan 2025 yilda o‘shish yoki kamayish %
	2021	2022	2023	2024	2025	
Sug‘urta xizmatlarini ko‘rsatishdan daromadlar	28 544,8	36 244,3	47 949,4	58 628,7	79913,2	280,0
Zararlarni qoplash bo‘yicha qayta sug‘urtadan daromadlar	1 413,1	3 169,7	4 857,7	8 440,9	6741,1	477,0
Qayta sug‘urta bo‘yicha komission mukofotlar, tantyemalar va yig‘imlar bo‘yicha daromadlar	2 703,9	5 174,9	7 468,1	2 963,6	1303,4	-51,8
Sug‘urta xizmatlari ko‘rsatishdan sof tushum	32 661,8	44 589,0	60 275,1	70 033,2	87957,7	269,3
Sug‘urta xizmatlarini ko‘rsatishdan yalpi foyda	15 899,3	21 056,5	28 278,4	29 465,9	34905,0	219,5
Asosiy faoliyatning	146	408,2	1 206,6	1 389,3	1897,1	1299,4

² “Kafolat-sug‘urta” AJ ning balans hisobotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

boshqa daromadlari						
Moliyaviy faoliyatning daromadlari	4 557,8	5 963,7	4 794,9	8 391,2	16773,7	368,0
Foyda solig'ini to'langunga qadar foyda	3 075,4	3 063,2	3 567,4	4 306,1	4310,9	140,2
Hisobot davrining sof foydasi	2 531,7	2 605,1	3 080,4	3 525,0	4060,4	160,4

Jadval ma'lumotlarini tahlil qilganimizda zararlarni qoplash bo'yicha qayta sug'urtadan daromadlarning sezilarli oshganligi, qayta sug'urta bo'yicha komission mukofotlar, tanyemalar va yig'imlar bo'yicha daromadlarning kamayganligi va asosiy faoliyatning boshqa daromadlari keskin ravishda oshganligi ma'lum bo'ldi. Bitta ko'rsatkichdan boshqa barcha ko'rsatkichlar yuqori darajada oshgani holda, hisobot davrining sof foydasi nisbatan past darajada oshganligi sug'urta xizmatlari ko'rsatish bo'yicha xarajatlarning oshganligidan va bu kompaniyada ishni tashkil etish samaradorligining pasayganligidan dalolat beradi.

Sug'urta kompaniyasi pul oqimlari shakllanishining o'ziga xos xususiyatlari masalasida sug'urta bozoridagi turli yo'nalishlar o'rtasidagi o'zaro aloqa, xususan, transport oqimlari, sug'urta kompaniyasidagi pul oqimlari masalalari tadqiqotchilar tomonidan yetarlicha o'rganilmagan. Sug'urta kompaniyasi moliyaviy oqimlarini tadqiq qilish shuni ko'rsatmoqdaki, bugungi kungacha qo'yilmalarni yangi sug'urta dasturlariga joylashtirishning barcha manbalarining mavjud imkoniyatlari to'liq aniqlanmagan. Sug'urta menejmentida sug'urta dasturlariga investitsiyalarning samarali yo'nalishlarini tanlash uchun kompaniya ichida pul mablag'lari harakatining dinamik xususiyatlarini hisobga oluvchi, ularning tashqi oqimlar bilan o'zaro aloqasini, joylashtirishning vaqt jihatidan to'g'ri belgilanishi masalalarida yangicha usullarni ishlab chiqish zarur.

2025 yilda Respublika sug'urta bozori 2021 yilga nisbatan 3,7 marta o'sib, shu yilda to'plangan sug'urta mukofotlari hajmi 1 635,2 mlrd. so'mni tashkil etdi.

Xulosa (Conclusion, Заключение)

Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligi iqtisodiy tizimning muhim tarkibiy qismi bo'lib, u nafaqat kompaniyalarning to'lov qobiliyatini, balki sug'urta bozori ishonchligi va barqaror rivojlanishini ham belgilaydi. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda kapital yetariligi, likvidlik

darajasi, sug'urta zaxiralari, qayta sug'urtalash mexanizmlari hamda investitsion faoliyat asosiy mezonlar sifatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot davomida aniqlanganidek, sug'urta kompaniyalarining moliyaviy holatiga tashqi omillar – makroiqtisodiy barqarorlik, inflyatsiya darajasi, davlatning tartibga solish siyosati va bozor raqobati sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, ichki omillar, jumladan menejment samaradorligi, risklarni boshqarish tizimi, kapital strukturasi to'g'ri shakllantirilishi va aktivlar diversifikatsiyasi ham kompaniyaning barqaror faoliyatida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Amaliy tahlillar natijasi shuni ko'rsatdiki, sug'urta bozori so'nggi yillarda o'sish tendensiyasiga ega bo'lib, sug'urta mukofotlari hajmining sezilarli oshishi va filiallar tarmog'ining kengayishi kuzatilmoqda. Biroq, ayrim moliyaviy ko'rsatkichlarda, xususan foyda o'sish sur'atlarining nisbatan pastligi xarajatlarni boshqarish va operatsion samaradorlikni oshirish zarurligini ko'rsatadi.

Shuningdek, xalqaro tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, sug'urta kompaniyalarining barqarorligini ta'minlashda Solvency II, IFRS 17 kabi standartlar hamda rating agentliklari metodologiyasi muhim ahamiyatga ega. Ushbu yondashuvlar risklarni kompleks baholash va shaffof moliyaviy hisobot tizimini shakllantirish imkonini beradi.

Sug'urta sohasida moliyaviy barqarorlikni tartibga solish tizimi sug'urta bozorining ishonchliligi va barqaror rivojlanishining asosiy omilidir. Kapital yetarliligi, sug'urta zaxiralari, prudensial nazorat, risk-menejment va qayta sug'urtalash mexanizmlari uyg'unligi moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi. Kelgusida sug'urta tizimini rivojlantirishda xalqaro standartlarga mos nazorat mexanizmlarini joriy etish, raqamli monitoring tizimlarini kengaytirish va risklarni boshqarish samaradorligini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Sug'urta tashkilotlari faoliyatida moliyaviy barqarorlikni boshqarish tizimi kompaniyaning uzoq muddatli rivojlanishi va bozordagi ishonchliligini ta'minlovchi asosiy omillardan biridir. Moliyaviy resurslarni samarali boshqarish, risklarni minimallashtirish va kapital yetarliligini ta'minlash sug'urta tashkilotlarining barqaror faoliyat yuritishiga xizmat qiladi.

Zamonaviy iqtisodiy sharoitda sug'urta kompaniyalarida riskka asoslangan boshqaruv tizimini joriy etish va xalqaro standartlarga mos ravishda moliyaviy nazorat mexanizmlarini takomillashtirish ustuvor vazifa bo'lib qolmoqda.

Moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda riskka asoslangan boshqaruv yondashuvi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada xalqaro standartlar, xususan International Association of Insurance Supervisors tomonidan ishlab chiqilgan tamoyillar sug'urta kompaniyalarida kapital va risklar o'rtasidagi mutanosiblikni ta'minlash zarurligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, sugʻurta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini oshirish uchun kapital yetarliligini mustahkamlash, risk-menejment tizimini takomillashtirish, qayta sugʻurtalash mexanizmlaridan samarali foydalanish hamda raqamli texnologiyalarni joriy etish muhim hisoblanadi. Mazkur chora-tadbirlar sugʻurta kompaniyalarining uzoq muddatli barqaror rivojlanishini taʼminlash va ularning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar (Список литературы/ References):

1. Eugene F. Brigham, Joel F. Houston. *Fundamentals of Financial Management*. – Boston: Cengage Learning, 2019.
2. Kenneth J. Arrow. *Essays in the Theory of Risk-Bearing*. – Chicago: Markham Publishing Company, 1971.
3. Robert E. Hoyt, Peter Moles. *Risk Management and Insurance*. – Wiley, 2017.
4. International Association of Insurance Supervisors. *Insurance Core Principles and Common Framework for the Supervision of Internationally Active Insurance Groups (ComFrame)*. – Basel, 2019.
5. International Monetary Fund. *Financial Soundness Indicators: Compilation Guide*. – Washington, DC, 2019.
6. Kholbaev A.Yu. Information Risk Insurance: Concept and Basic Aspects // International Journal of Trend in Scientific Research and Development, Vol. 6, Issue 1, November-December 2021. – Pp.760-766.
7. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 1 martdagi PQ-108-son “Sugʻurta xizmatlari bozorini yanada rivojlantirishning kompleks chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi Qarori.
8. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 2 avgustdagi PQ-4412-son “Oʻzbekiston Respublikasining sugʻurta bozorini isloh qilish va uning jadal rivojlanishini taʼminlash chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi Qarori.
9. Холбаев А.Ю. Страхование информационных рисков (киберстрахование) // «Xalqaro moliya va hisob» ilmiy-elektron jurnali. – Toshkent, 2021. 2-son.
10. Xolbaev A.Yu. Informatsion risklarni sugʻurtalash amaliyoti va muammolari (kiber sugʻurta) // «Logistika va iqtisodiyot» ilmiy-elektron jurnali. – Toshkent. 2021. 3-son. S.433-439.
11. Xolbaev A. Y. Insurance as a promising mechanism of information protection // Archive of Conferences.(Dec. 2021). – 2021. – С. 39-40.
12. <http://www.napp.uz> – Oʻzbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligining rasmiy sayti maʼlumotlari.